

КОНЦЕПЦИЈА КОНЦЕПТУАЛНОГ РЕЧНИКА МЕТАФОРА: ОД ПАРЦИЈАЛИЗАЦИЈЕ СТВАРНОСТИ КА РЕЧНИКУ

Рајна ДРАГИЋЕВИЋ

Универзитет у Београду

(Београд, Србија)

<https://orcid.org/0000-0001-7833-1027>

rajna.dragicevic@fil.bg.ac.rs

Развој когнитивне лингвистике и научне методологије која се развија у њеном окриљу, довео је до потребе за развојем нове врсте речника, а то су речници појмовних метафора. У свету је већ учињено неколико таквих покушаја, али у српској лексикографији још увек нема таквих речника. У раду ће бити представљен концепт таквог речника, у којем су појмовне метафоре сложене у складу са најопштијим концептуалним круговима којима припадају.

У раду ће се испитати однос између абецедне / азбучне и неабецедне / неазбучне лексикографије. Неабецедна лексикографија је, у складу са досадашњим научним сазнањима, подељена на тематску и концептуалну. Посебна пажња посвећена је односу између ове две врсте лексикографије, а посебна пажња посвећује се концептуалној лексикографији. Наглашава се важност стварања концептуалног речника метафора.

У развоју концепције концептуалног речника метафора, први корак је представљала концептуална сегментација стварности, коју смо развили на основу донекле модификоване класификације појава на којима се заснива Рожеов тезаурус енглеских речи и фраза.

У следећој фази биће представљен принцип анализе добијених концептуалних сегмената стварности, као и модели појмовних метафора уз помоћ којих изворни говорници српског језика концептуализују стварност. Принцип анализе биће представљен помоћу појмовних метафора које говорници српског језика користе за концептуализацију емоција ТУГЕ И СТРАХА.

Кључне речи: концептуални речник, концептуална лексикографија, појмовна метафора, концептуализација осећања, српски језик

ПОНЯТИЕ КОНЦЕПТУАЛЬНОГО СЛОВАРЯ МЕТАФОР: ОТ ЧАСТИЧНОГО ПРЕДСТАВЛЕНИЯ РЕАЛЬНОСТИ К СЛОВАРЮ

Рајна ДРАГИЧЕВИЧ

Белградскиј универзитет

(Белград, Србија)

Развитие когнитивной лингвистики и научной методологии, которые развиваются под ее эгидой, привело к необходимости разработки лексиконов нового типа, а именно словарей концептуальных метафор. В мире уже предпринималось несколько такого рода попыток, но в сербской лексикографии таких словарей пока нет. В статье будет представлена концепция такого словаря, где концептуальные метафоры

помещаются в соответствии с наиболее общими концептуальными кругами, к которым они относятся.

В статье будут рассматриваться взаимосвязи между алфавитной лексикографией и неалфавитной лексикографией. Неалфавитная лексикография делится, в соответствии с предыдущими научными выводами, на тематическую и концептуальную. Особое внимание уделяется взаимосвязи между этими двумя типами лексикографии, кроме того обсуждается собственно концептуальная лексикография. Подчеркнута важность создания концептуального словаря метафор.

При разработке системообразующих положений концептуального словаря метафор первым шагом было концептуальное разделение реальности, которое мы разработали, исходя из несколько модифицированной классификации явлений, на которой основан «Тезаурус английских слов и фраз» Роже (Roget's Thesaurus of English words & phrases).

На следующем этапе будет представлен принцип анализа полученных концептуальных сегментов реальности, а также модели концептуальных метафор, с помощью которых носители сербского языка концептуализируют реальность. Принцип анализа будет представлен на примере концептуальных метафор, с помощью которых говорящие на сербском языке концептуализируют эмоции печали и страха.

Ключевые слова: концептуальный словарь, концептуальная лексикография, концептуальная метафора, концептуализация эмоций, сербский язык

CONCEPT OF CONCEPTUAL DICTIONARY OF METAPHORS: FROM THE PARTIALIZATION OF REALITY TO DICTIONARY

Rajna DRAGIĆEVIĆ

University of Belgrade
(Belgrade, Serbia)

The development of cognitive linguistics and scientific methodology that is being developed under its auspices, has led to the need to develop a new type of dictionaries — dictionaries of conceptual metaphors. Several such attempts have already been made in the world, but there are still no such dictionaries in Serbian lexicography. This paper will present the concept of such a dictionary, in which conceptual metaphors are arranged in accordance with the most general conceptual circles to which they belong.

The paper will examine the relationship between alphabetic / cyrillic alphabetic and non-alphabetic / non-cyrillic alphabetic lexicography. Non-alphabetic lexicography is, in accordance with previous scientific knowledge, divided into thematic and conceptual. A special attention is paid to the relationship between these two types of lexicography, and special attention is paid to conceptual lexicography. The importance of creating a conceptual vocabulary of metaphors is emphasized.

In developing the concept of the conceptual dictionary of metaphors, the first step was the conceptual segmentation of reality, which we developed on the basis of a somewhat modified classification of phenomena on which Roger's thesaurus of English words and phrases is based.

In the next phase, the principle of analysis of the obtained conceptual segments of reality will be presented, as well as models of conceptual metaphors with the help of which the native speakers of the Serbian language conceptualize reality. The principle of analysis will be presented with the help of conceptual metaphors that Serbian speakers use to conceptualize the emotions of SADNESS and FEAR.

Keywords: conceptual dictionary, conceptual lexicography, conceptual metaphor, conceptualization of feelings, Serbian language

1. ПРВА ПРОМИШЉАЊА О РЕЧНИКУ ПОЈМОВНИХ МЕТАФОРА. Први подстицај за размишљање аутора овог рада о речнику појмовних метафора и његовој структури изазвала је једна дискусија која се одвијала почетком деведесетих година XX века између проф. др Даринке Гортан Премк, најискуснијег српског лексикографа и лексиколога, и аутора овог рада. Дискусија се повела о метафоричности новинског наслова *Профит топи обећања*. Метафоричност овог наслова може се двојако тумачити. Према становишту когнитивне лингвистике, целу слику исказану овим насловом треба разумети метафорично. Профит, према овом тумачењу, означава *топиоца*, на пример, *човека* или неку другу силу која се бави топљењем. ОБЕЋАЊЕ се концептуализује као *топлива материја*. Само глагол *топити* остаје у домену свог основног значења и треба га тумачити онако како се у описним речницима дефинише у примарној дефиницији — *преводити у течну стање под утицајем топлоте, талити*. Метафоричност овог наслова, према концептуалној анализи проистеклој из когнитивне лингвистике, лежи у две *појмовне метафоре* ПРОФИТ ЈЕ СИЛА И ОБЕЋАЊЕ ЈЕ МАТЕРИЈА.

Према традиционалном становишту, а то је приступ из перспективе компоненцијалне анализе, за који се залаже проф. др Даринка Гортан Премк, метафоричност овог наслова тумачи се сасвим супротно. Именице су употребљене у свом основном значењу (*профит* — финансијска добит, зарада; *обећање* — дата реч да ће се нешто учинити), а центар метафоричности наслова јесте у глаголу *топити*, који је употребљен у секундарном значењу — *разлагати; чинити да нешто нестане, ишчезне*. Дакле, према овом схватању, метафоричност наслова проистиче из *лексичке метафоре* на којој је засновано значење глагола.

Као кључни факт у аргументацији да метафоричност примера *Профит топи обећања* треба тумачити из угла компоненцијалне анализе, проф. Гортан Премк изнела је чињеницу да је такво становиште могуће лексикографски приказати (значења именица *профит* и *обећање* покривена су дефиницијама њихових примарних значења у описним речницима, а значење глагола *топити* обрађено је као секундарно, метафорично), док се когнитивистичко тумачење, према мишљењу проф. Гортан Премк, не може лексикографски описати јер не постоји речник у којем би именица *профит* била дефинисана као *сила* нити би *обећање* могло бити дефинисано као *материја*.

Цела досадашња лексикографија, тј. принципи израде свих описних речника заснивају се на становиштима која прихватају и описују лексичку метафору, а нису осетљива на појмовну метафору и не могу је регистровати у обради грађе. Према

томе, описана дискусија о новинском наслову представља судар и две концепције погледа на језик — компонентцијалне и концептуалне, традиционалне и модерне, разрађене и оне која и даље развија методологију.

Једно од отворених питања когнитивистичке методологије јесте и адекватан попис и опис појмовних метафора, тј. питање израде речника појмовних метафора. Когнитивна лингвистика је већ деценијама водећи правац савремене лингвистике и изискује различите приручнике. Описана је концептуализација многих појмова и има довољно материјала за квалитетне речнике појмовних метафора.

2. Досадашњи речници и базе података. До сада је објављено неочекивано мало речника метафора и њих смо описали у нашем првом истраживању у вези с темом овог рада (Драгићевић 2021а). Представљен је речник политичких метафора А.Н. Баранова и Ю.Н. Караулова (1994); речник метафора хране под ред. Е.А. Юрине (2015; 2017), речник метафора Е. Sommer и D. Weiss (1996). Ниједан од ових речника не садржи појмовне метафоре, већ само лексичке.

У монографијама које су посвећене когнитивној лингвистици често се наводе индекси појмовних метафора, па и они служе као својеврсни речници (за српски језик исп. Кликовац 2004). У тим индексима, појмовне метафоре су распоређене азбучним или абecedним редом или према изворном односно циљном домену, као у монографији З. Кевечеша (Kövecses 2002).

Изгледа да су до сада појмовне метафоре далеко чешће обрађиване у електронским базама, које представљају посебан тип електронских речника. Једна од првих је *Berkeley Master Metaphor List*, коју је још 1991. године оформила Когнитивнолингвистичка група (Cognitive Linguistics Group) на Универзитету Калифорнија (California University). Аутори ове листе су Џ. Лејкоф (Georg Lakoff), Џ. Еспенсон (Jane Espenson) и А. Шварц (Alan Schwartz). Рад на овој бази настављен је и до данас. База се зове *MetaNet*, а један њен део је, под називом *MetaNet Metaphor Wiki*, бесплатно доступан¹. По угледу на овај репозиторијум, хрватски лингвисти из Института за хрватски језик и језикословље, на челу са К. Деспот, израдили су хрватску базу појмовних метафора *MetaNet HR*². А. Гудавицијус (Gudavicius 2016) наводи и друге листе метафора које су настале као резултат различитих пројеката, нпр. *META-CITEC*, затим *ATT-Meta Project Databank*, *The Hamburg Metaphor Database*, *The Italian Metaphor Database* итд. Новије податке о базама појмовних метафора и унапређивању тих база проналазимо у зборнику радова чији су уредници М. Болоњези, М. Брдар и К. Деспот (Bolognesi, Brdar, Despot 2019)³.

3. Ка концептуалном речнику појмовних метафора. Појмовне метафоре су механизам помоћу којег категоризујемо стварност, успостављамо хијерархију међу појавама и тиме спознајемо односе међу појмовима и везе међу њима. Због тога је важно да речник појмовних метафора пружи увид у хијерархизацију појмовних метафора и да тако омогући поглед и у категоризацију сазнања говорника неког

¹ Исп. https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/MetaNet_Metaphor_Wiki.

² Исп. <http://ihjj.hr/metafore/>

³ Податке о овим базама и детаљније информације о њима исп. и у Драгићевић (2021а; 2021б).

језика. На пример, врло распрострањени искази *Он има пријатеље на високим положајима* или *Сведоци смо његовог успона и пада* засновани су на оријентационим појмовним метафорама *Повољан положај је горе. Неповољан положај је доле*. Ове метафоре представљају манифестацију дубље метафоре *Положај у друштву је положај на вертикалној оси*, нпр. *Нека о томе брину они горе, на врху*. Све ове метафоре вођене су базичним концептом израженим кроз појмовну метафору *Друштво је простор*⁴.

ДРУШТВО ЈЕ ПРОСТОР.

↓

ПОЛОЖАЈ У ДРУШТВУ ЈЕ ПОЛОЖАЈ НА ВЕРТИКАЛНОЈ ОСИ:

Нека о томе брину они горе, на врху.

↓

ПОВОЉАН ПОЛОЖАЈ ЈЕ ГОРЕ: Он има пријатеље на високим положајима.

НЕПОВОЉАН ПОЛОЖАЈ ЈЕ ДОЛЕ: Сведоци смо његовог успона и пада.

Речници у којима би се метафоре слагале по азбучном / абecedном принципу или по изворном / циљном домену не могу представити вертикална и хоризонтална концептуална повезивања метафора, па је због тога најприхватљивији концептуални речник појмовних метафора. О карактеристикама концептуалне лексикографије представили смо најважније чињенице у претходном истраживању (Драгићевић 2021a), а овога пута изнећемо само два основна становишта која су препозната у вези са значајем концептуалне лексикографије: „Konceptualno ustrojeni tezaurusi proizašli su iz vjekovnog nastojanja čovjeka da beskrajnu raznolikost svoga univerzuma svede na donekle uređenu i, shodno tome, spoznatljivu konačnost (Nikolić-Нојт 2004: 21). Филиповић Петровић и Паризоска (2019: 28) истичу да „razvoj lingvistike u fokus dovodi leksikon i njegovu povezanost s principima funkcionisanja ljudskog uma [...] Konceptualna organizacija je primjerenija načinu na koji um organizira vlastite ideje i riječi.“

Концептуални речник не треба поистовећивати са тематским речником јер ни тематски речник не омогућава увид у концептуализацију стварности, тј. представу о везама међу појмовима, иако је кориснији за ове потребе од азбучног речника јер тематско груписање појава даје најопштију слику о организацији стварности. Та слика би се даље разрађивала у концептуалном речнику.

4. Први корак ка концептуалном речнику — синопис категорија. Први корак ка састављању концептуалног речника у којем би се појмовне метафоре низале одозго надоле био би полазна листа најопштијих категорија или, како то назива Николић-Нојт (Nikolić-Нојт 2004: 21), *класификацијски образац* или *синопис категорија*. Полазне основе концепције будућег речника могле би подразумевати кретање одоздо нагоре или одозго надоле. У првом случају, пошли бисмо од језика, од примера за појмовне метафоре које бисмо повезивали према категоријама које репрезентују, а затим бисмо и категорије повезивали у шире категорије.

⁴ Детаљније о оријентационим појмовним метафорама исп. Расулић (2004).

Определили смо се за обрнути смер, одозго надоле, што значи да би речник био ономасиолошки заснован. Пошло би се од листе базичних категорија које би се парцелисале у поткатегије, што би омогућило израду разгранатог костура речника, који би се попуњавао језичким материјалом.

У претходном истраживању (Драгићевић 2021а) објаснили смо због чега би се синопис категорија могао преузети из чувеног Рожеовог речника (*Roget's Thesaurus of English words and phrases*), иако свакако постоје и друге могућности у проналажењу адекватног полазишта, тј. одговарајуће листе најопштијих категорија. Према речима Роберта Дача (према Nikolić-Нойт 2004), „Tezaurus Rožeovog tipa функционише попут пиščевог или govornikovог mozга koji, polazeći od одређене идеје (makroodrednica-koncept u tezaurusu) и potrazi за рећју која ће ту идеју изразити на најbolји и најприkladнији начин, pretraжује vlastitu riznicu reči — rečничко благо tezaurusa.“

5. СКЕЛЕТ РЕЧНИКА ПОЈМОВНИХ МЕТАФОРА. Ономасиолошки речник појмовних метафора састојао би се из мреже категорија и поткатегија, које би се затим попуњавале језичким материјалом. Пошто би се у те сврхе користио Рожеов тезаурус, на основу овог речника представимо део скелета будућег речника.

У овом речнику полази се од шест најопштијих категорија, а то су: 1) апстрактни односи; 2) простор; 3) материјални свет; 4) интелект; 5) воља; 6) емоције, религија, морал. Свака од ових категорија дели се у поткатегије, што ћемо представити у табели:

Табела 1: Основне категорије и њихова подела на поткатегије у Рожеовом речнику⁵

апстрактни односи	простор	материјални свет	интелект	воља	емоције, религија, морал
постојање	простор генерално	материјални свет генерално	обликовање идеја	индивидуална воља	генерално
однос	димензије	неорганска материја	комуникација идеја	друштвена воља	личне емоције
квантитет	форма	органска материја			међуљудске емоције
поредак	кретање				морал
број					религија
време					

Свака од ових поткатегија дели се и даље у категорије мање општости, а та разграната мрежа представља скелет будућег речника. Када се направи скелет,

⁵ Ова табела је преузета из Драгићевић (2021а).

онда се он попуњава појмовним метафорама помоћу којих се концептуализују те категорије и примерима за њих. Скелет се не мора попуњавати редом, већ се, у првом кораку, могу попуњити они делови мреже, она чворишта, за која је већ испитана концептуализација. У претходном раду о овој теми (Драгићевић 2021а) показали смо на примерима како се мрежа може попуњавати без утврђеног реда. На следећем кораку, метафоре би се увезивале и мрежа би се попуњавала.

У овом раду представимо како се може попуњити део скелета чија су чворишта хијерархијски повезана. Представимо позицију појмовних метафора за ТУГУ и СТРАХ у концептуалном скелету речника појмовних метафора.

6. ВЕРТИКАЛНО-ХОРИЗОНТАЛНА ПОВЕЗИВАЊА У СКЕЛЕТУ РЕЧНИКА. Одредићемо место ТУГЕ и СТРАХА у мапи Рожеових категорија.

Као што је већ речено, Роже полази од шест основних категорија које се даље гранају у поткатегије. То су: 1) АПСТРАКТНИ ОДНОСИ; 2) ПРОСТОР; 3) МАТЕРИЈАЛНИ СВЕТ; 4) ИНТЕЛЕКТ; 5) ВОЉА; 6) ЕМОЦИЈЕ, РЕЛИГИЈА И МОРАЛ. Фокусираћемо се на шесту категорију јер ТУГА И СТРАХ спадају у ту групу.

Категорија ЕМОЦИЈЕ, РЕЛИГИЈА И МОРАЛ дели се у пет поткатегија: 1) УОПШТЕНО; 2) ПЕРСОНАЛНЕ ЕМОЦИЈЕ; 3) ИНТЕРПЕРСОНАЛНЕ ЕМОЦИЈЕ; 4) МОРАЛ; 5) РЕЛИГИЈА. Усмерићемо се на поткатегије 2) и 3) у овој групи поткатегија јер се само оне односе на емоције.

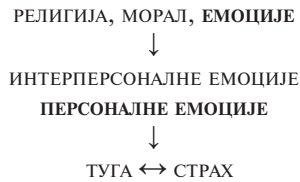
Поткатегија персоналне емоције дели се у Рожеовом речнику на 55 одељака: 1) РАДОСТ; 2) ТУГА; 3) ПРИЈАТНОСТ; 4) БОЛ; 5) ЗАДОВОЉСТВО, 6) НЕЗАДОВОЉСТВО; 7) ЖАЉЕЊЕ, 8) ОЛАКШАЊЕ; 9) ПОГОРШАЊЕ; 10) ВЕДРИНА; 11) ПОТИШТЕНОСТ; 12) РАДОВАЊЕ; 13) ЈАДИКОВАЊЕ; 14) ЗАБАВНОСТ; 15) ДОСАДА; 16) ДУХОВИТОСТ; 17) ТУПОСТ; 18) ЛЕПОТА; 19) РУЖНОЋА; 20) ПРОЛЕПШАВАЊЕ; 21) ДЕКОРАЦИЈА; 22) МАНА; 23) ДОБАР УКУС; 24) ЛОШ УКУС, 25) МОДА; 26) ДУХОВИТОСТ; 27) АФЕКТАЦИЈА; 28) ПОДСМЕХ; 29) НАДА; 30) БЕЗ-НАДЕЖНОСТ; 31) СТРАХ; 32) ХРАБРОСТ; 33) КУКАВИЧЛУК; 34) БРЗОПЛЕТОСТ, 35) ОПРЕЗ; 36) ЖЕЉА; 37) ИНДИФЕРЕНТНОСТ; 38) НЕСВИЂАЊЕ; 39) СИТОСТ; 40) ЧУЂЕЊЕ; 41) НЕДОСТАТАК ЧУЂЕЊА; 42) УГЛЕД; 43) НЕДОСТАТАК УГЛЕДА; 44) ПЛЕМЕНИТОСТ; 45) ЗАЈЕДНИШТВО; 46) ПОТРАЖИВАЊЕ; 47) ПОНОС; 48) ПОНИЗНОСТ; 49) СУЈЕТА; 50) СКРОМНОСТ; 51) РАЗМЕТАЊЕ; 52) ПРОСЛАВА; 53) ХВАЛИСАЊЕ; 54) ДРСКОСТ; 55) СЕРВИЛНОСТ⁶.

Поткатегија интерперсоналне емоције дели се на 32 одељка: 1) ПРИЈАТЕЉСТВО; 2) НЕПРИЈАТЕЉСТВО; 3) ДРУШТВЕНОСТ; 4) НЕДРУШТВЕНОСТ; 5) УЧТИВОСТ; 6) НЕУЧТИВОСТ; 7) ЗАХВАЛНОСТ; 8) ЉУБАВ; 9) МРЖЊА; 10) УМИЉАТОСТ; 11) ЉУТЊА; 12) РАЗДРАЖЉИВОСТ; 13) НАТМУРЕНОСТ; 14) БРАК; 15) ЦЕЛИБАТ; 16) РАЗВОД; 17) БЛАГОНАКЛОНОСТ; 18) ЗЛОНАМЕРНОСТ; 19) ПРОКЛЕТСТВО; 20) ПРЕТЊА; 21) ФИЛАНТРОПИЈА; 22) МИЗАНТРОПИЈА; 23) ДОБРОТВОРСТВО; 24) ЗЛОТВОРСТВО; 25) ШТЕТА; 26) НЕМИЛОСРЂЕ; 27) ЗАХВАЛНОСТ; 28) НЕЗАХВАЛНОСТ; 29) ОПРОШТАЈ; 30) ОСВЕТА; 31) ЉУБОМОРА; 32) ЗАВИСТ⁷.

⁶ Неке од јединица с ове листе не спадају у емоције и Роже их је вероватно сместио у њу јер им није нашао друго погодно место. Њих бисмо свакако елиминисали из мреже појмова у будућем речнику метафора, нпр. ДЕКОРАЦИЈА, МАНА, МОДА И ДР.

⁷ И поткатегија интерперсоналних емоција морала би се очистити од појмова којима ту није место, као што су БРАК, РАЗВОД, ЦЕЛИБАТ И ДР.

Овако изгледа део концептуалног скелета речника појмовних метафора какав предлагемо. Запажамо да се ТУГА и СТРАХ налазе у оквиру категорије РЕЛИГИЈА, МОРАЛ, ЕМОЦИЈЕ, ЕМОЦИЈЕ и поткатогије ПЕРСОНАЛНЕ ЕМОЦИЈЕ.

7. Попуњавање концептуалног скелета речника појмовним метафорама. Када се установи листа категорија и успостави њихов вертикалан и хоризонтални однос, онда се добијени концептуални скелет може попуњавати појмовним метафорама. У случају концептуализације ТУГЕ и СТРАХА, прво треба установити листу појмовних метафора које се односе на концептуализацију емоција уопште, а тек затим би се обрадиле појмовне метафоре за та два концепта.

8. Појмовне метафоре којима се концептуализују емоције. Појмовне метафоре којима се концептуализују емоције представимо на основу истраживања З. Кевечеша (1990: 144–181). Неколико основних појмовних метафора обухвата и метафоре нижег реда. Представимо прво основне метафоре:

- ЕМОЦИЈА ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ: Била је испуњема емоцијама. Осећам се празно.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ ПРИРОДНА СИЛА: Емоције су га преплавиле.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ: Узалуд се борим против емоција.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ ОБЈЕКТ: Дала јој је много емоција.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ БИЋЕ: Његове емоције су увенуле.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ ТЕРЕТ: Он тетура под болом.
- ЕМОЦИЈА ЈЕ БОЛЕСТ: Била је болесна од туге.

8.1. ВЕРТИКАЛНА ХИЈЕРАРХИЗАЦИЈА ПОЈМОВНИХ МЕТАФОРА О ЕМОЦИЈАМА. Неке од ових појмовних метафора даље се разгранавују и тај вертикални хијерархијски однос треба да буде видљив и у будућем концептуалном речнику појмовних метафора. Највише „подметафора“ садржи метафора ЕМОЦИЈА ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ (исп. Kövecses 1990: 146–150).

- ЕМОЦИЈА ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ.
 - ИНТЕНЗИВНА ЕМОЦИЈА ТРАЖИ ВЕЋИ КОНТЕЈНЕР:
Расплавио се од емоција.
 - ИНТЕНЗИВНА ЕМОЦИЈА ИЗАЗИВА НАПУШТАЊЕ КОНТЕЈНЕРА:
Преплавиле су је емоције.
 - НЕКЕ ЕМОЦИЈЕ СУ ВРЕЛА ТЕЧНОСТ У КОНТЕЈНЕРУ:
Кључам од емоција.
 - ИНТЕНЗИВНЕ ЕМОЦИЈЕ ИЗАЗИВАЈУ ПАРУ:
Пуши се од страсти.
 - ИНТЕНЗИВНА ЕМОЦИЈА ПРОИЗВОДИ ПРИТИСАК У КОНТЕЈНЕРУ:
Пући ћу од емоција.
 - ПРЕВИШЕ ИНТЕНЗИВНА ЕМОЦИЈА ИЗАЗИВА ЕКСПЛОЗИЈУ КОНТЕЈНЕРА:
Експлодирао је од емоција.

И појмовна метафора ЕМОЦИЈА ЈЕ ОБЈЕКТ поседује „подметафоре“ с којима сачињава хијерархијску структуру (Kövecses 1990: 164–165):

ЕМОЦИЈА ЈЕ ОБЈЕКТ:

ЕМОЦИЈА ЈЕ ВРЕДАН ОБЈЕКТ:

Неговала је своје емоције. Чувала је емоције. Емоције су њено највеће благо.

ЕМОЦИЈА ЈЕ ЛОМЉИВ ОБЈЕКТ:

Догађаји су растурили све емоције. Моје срце је разбијено у парам парчад.

На представљен начин и остале основне појмовне метафоре за емоције могу се даље разгранавати, па се, тако, метафора ЕМОЦИЈА ЈЕ ПРИРОДНА СИЛА разгранавана на метафоре: ЕМОЦИЈА ЈЕ ОЛУЈА; ЕМОЦИЈА ЈЕ ВАТРА; ЕМОЦИЈА ЈЕ ТАЛАС; ЕМОЦИЈА ЈЕ ПОПЛАВА и др.

Појмовна метафора ЕМОЦИЈА ЈЕ БИЋЕ може се реализовати у виду „подметафора“ ЕМОЦИЈА ЈЕ БИЉКА; ЕМОЦИЈА ЈЕ ЖИВОТИЊА; ЕМОЦИЈА ЈЕ ЧОВЕК и др.

8.2. ХОРИЗОНТАЛНА ХИЈЕРАРХИЗАЦИЈА ПОЈМОВНИХ МЕТАФОРА О ЕМОЦИЈАМА. Неке појмовне метафоре важе само за једну емоцију, а неке за све. На тај начин оне успостављају и хоризонталну хијерархизацију јер се разликују по обухвату. Будући концептуални речник појмовних метафора мора имати могућност да прикаже ове односе. Претпостављамо да је то могуће само ако речник буде имао електронску форму. Хоризонтални обухват појмовних метафора о емоцијама испитивао је З. Кевечеш (Kövecses 1998: 133–137), а овде ће бити представљен само део његових резултата.

Метафоре које важе за све емоције:

ЕМОЦИЈА ЈЕ ОБЈЕКАТ: Она има поноса.

ЕМОЦИЈА ЈЕ БИЋЕ: Његов страх расте.

Метафоре које важе за неке емоције:

МНОГЕ ЕМОЦИЈЕ СУ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ: Испуњен је тугом / страхом и др.

МНОГЕ ЕМОЦИЈЕ СУ НЕПРИЈАТЕЉИ: Борио се с љубављу / тугом и др.

Метафоре које важе за само једну емоцију:

ЉУБАВ ЈЕ МАГИЈА / ПУТОВАЊЕ / ЈЕДИНСТВО.

СТИД ЈЕ СМАЊИВАЊЕ / ЖИВЉЕЊЕ БЕЗ ОДЕЋЕ.

9. СЛЕДЕЋИ КОРАК У ПОПУЊАВАЊУ РЕЧНИКА: ПОЈМОВНЕ МЕТАФОРЕ ЗА ТУГУ. Када се представе све појмовне метафоре за надређене појмове и када се прикаже њихова вертикална и хоризонтална хијерархизација, испоставиће се да део представљених метафора важи и за концептуализацију подређених појмова. Тако је, наравно, немогуће говорити о концептуализацији емоција, а изоставити тугу и СТРАХ. Ипак, приказ метафора за подређене појмове неће бити потпун, што значи да након описа концептуализације надређених појмова мора уследити приказ концептуализације подређених појмова. Приказаћемо појмовне метафоре за тугу на основу Кевечеш (Kövecses 1998: 130) и Драгићевић (2010: 175–188).

ТУГА ЈЕ ДОЛЕ: Запао је у депресију.
ТУГА ЈЕ ТАМНО: Он је у мрачном расположењу.
ТУГА ЈЕ НЕДОСТАТАК ТОПЛИНЕ: Као да ме је полио хладном водом када ми је то рекао.
ТУГА ЈЕ НЕДОСТАТАК ВИТАЛНОСТИ: Била је то срцепарајућа вест.
ТУГА ЈЕ БОЛЕСТ: Нема лека за моју тугу.
ТУГА ЈЕ ЛУДИЛО: Био је луд од туге.
ТУГА ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ: Испуњен сам тугом.
ТУГА ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА: Био је то ужасан ударац.
ТУГА ЈЕ ПРИРОДНА СИЛА: Преплавио га је талас депресије.
ТУГА ЈЕ ТЕРЕТ: Тетура под болом.
ТУГА ЈЕ БИЋЕ: Утопио је тугу у пићу.

10. ПОЈМОВНЕ МЕТАФОРЕ ЗА СТРАХ. Иако би пописом и описом појмовних метафора за емоције уопште била делимично описана и концептуализација СТРАХА, морале би се попунити празнине навођењем комплетн(и)је листе појмовних метафора за сваку емоцију понаособ, па и за СТРАХ. Овде ће се те метафоре навести према истраживањима З. Кевечеша (Kövecses 1990: 69–88) и Драгићевић (2010: 188–199).

СТРАХ ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ: Страх у њему расте.
СТРАХ ЈЕ НЕПРИЈАТЕЉ: Страх га дави.
СТРАХ ЈЕ ТЕРЕТ: Осетио је олакшање када је страх попустио.
СТРАХ ЈЕ ПРИРОДНА СИЛА: Паника га је преплавила.
СТРАХ ЈЕ НАТПРИРОДНА СИЛА: Прогањао ју је страх од смрти.
СТРАХ ЈЕ БОЛЕСТ: Споро се опорављала од шока.

11. УВЕЗИВАЊЕ ПОЈМОВНИХ МЕТАФОРА У КОНЦЕПТУАЛНОМ РЕЧНИКУ. Неке појмовне метафоре заједничке су за ТУГУ И СТРАХ и то у речнику мора бити јасно назначено:

ТУГА И СТРАХ СУ ФЛУИДИ У КОНТЕЈНЕРУ.
ТУГА И СТРАХ СУ НЕПРИЈАТЕЉИ.
ТУГА И СТРАХ СУ ТЕРЕТ.
ТУГА И СТРАХ СУ ПРИРОДНЕ СИЛЕ.
ТУГА И СТРАХ СУ БОЛЕСТИ.

Неке од наведених појмовних метафора важе, осим за тугу и страх, и за **многе** друге емоције, на пример: Х ЈЕ ФЛУИД У КОНТЕЈНЕРУ; Х ЈЕ ФИЗИЧКА СИЛА; Х ЈЕ ПРИРОДНА СИЛА; Х ЈЕ ТЕРЕТ; Х ЈЕ БОЛЕСТ.

Има и оних појмовних метафора које, осим за тугу и(ли) СТРАХ, важе и за још **неке** емоције, на пример: Х ЈЕ ДОЛЕ; Х ЈЕ ТАМНО; Х ЈЕ ХЛАДНО; Х ЈЕ НЕДОСТАТАК ВИТАЛНОСТИ И ДР.

Неке појмовне метафоре којима се концептуализује туга и(ли) СТРАХ односе се на све емоције (Х ЈЕ БИЋЕ), а има и оних које се односе само на једну емоцију, па тако З. Кевечеш наглашава да се метафора СТРАХ ЈЕ НАТПРИРОДНА СИЛА (*Прогањао га је страх од смрти*) односи само на концептуализацију СТРАХА и ни за једну емоцију осим ове.

12. ЗАВРШНА РЕЧ. Концептуални речник појмовних метафора који би обухватао овако широке мреже информација морао би бити врло пажљиво дизајниран да би

регистровао све односе попут оних који су описани у овом раду. Ипак, верујемо да је то могуће јер развој савремене информатичке науке пружа обиље могућности које би се могле применити за потребе једног оваквог речника. Јасно је да би овај речник дуго настајао, јер иза пописа појмовних метафора за сваки концепт мора стајати научно истраживање на језичкој грађи, али сваки његов део, свака шири хијерархија која би била исцрпно приказана, представљала би значајан допринос концептуалној лексикографији, когнитивној лингвистици, али и науци о сазнању.

ЛИТЕРАТУРА

Баранов, Караулов 1994: Баранов А.Н., Караулов Ю.Н. Словарь русских политических метафор. Москва, 1994.

Драгићевић 2010: Драгићевић Р. Вербалне асоцијације кроз српски језик и културу. Београд, 2010.

Драгићевић 2021а: Ка концептуалном речнику појмовних метафора (излагање на међународној научној конференцији Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема, 28–30. X 2020, Институт за српски језик САНУ) // Лексикографија и лексикологија у светлу актуелних проблема. Зборник научних радова / Уредништво: С. Ристић, И. Лазич Коњик, Н. Ивановић. Београд, 2021, 761–785.

Драгићевић 2021б: Драгићевић Р. Metaphor and Metonymy in the Digital Age. Theory and methods for building repositories of figurative language. Edited by Marianna Bolognesi, Mario Brdar & Kristina Despot, Amsterdam: John Benjamins Publishing Company, 2019, — 264 p. Приказ // Јужнословенски филолог. 2021. LXXVII / 2, 273–280.

Юрина 2015: Юрина Е.А. (ред.). Словарь русской пищевой метафоры. Выпуск первый: Блюда и продукты питания. Томск, 2015.

Юрина 2017: Юрина Е.А. (ред.). Словарь русской пищевой метафоры. Том 2: Гастрономическая деятельность. Томск, 2017.

Bolognesi, Brdar, Despot 2019: Bolognesi M., Brdar M. i Despot K. (ed.). Metaphor and Metonymy in the Digital Age. Theory and methods for building repositories of figurative language. Amsterdam, 2019.

Despot i dr. 2019: Despot K., Tonković M., Essert M., Brdar M., Perak B., Ana Ostroški Anić A., Nahod B., Pandžić I. MetaNet.HR: Croatian metaphor repository // Bolognesi M., Brdar M. & Despot K. (ed.). Metaphor and Metonymy in the Digital Age. Theory and methods for building repositories of figurative language. Amsterdam, 2019, 123–146.

Conceptual Metaphor Homepage: [<http://cogsci.berkeley.edu/lakoff/>]. Приступљено 8. 1. 2021.

Cuadrado Esclapez et al. 2007: Cuadrado Esclapez G., Duque García M., Durán Escribano P. META-CITEC: a cognitive semantic database of conceptual metaphor in science and technology. In: Proceedings of the BAAL Conference, 2007: [http://www.baal.org.uk/proc07/05_georgina_cuadrado_esclapez.pdf]. Приступљено 7. 1. 2021.

Filipović Petrović i Parizoska 2019: Filipović Petrović I. i Parizoska J. Konceptualna organizacija frazeoloških rječnika u e-leksikografiji. Filologija. 2019. 73, 27–45.

Gudavicius 2016: Gudavicius, A. The Project on Inventory of Conceptual Metaphors 1: [https://www.researchgate.net/publication/299382899_The_Project_on_Inventory_of_Conceptual_Metaphors_1]. Приступљено 7. 1. 2021.

Klikovac 2004: Klikovac D. Metafore u mišljenju i jeziku. Београд, 2004.

Kövecses 1990: Kövecses Z. Emotion Concepts. New York, 1990.

Kövecses 1998: Kövecses Z. Are there any emotion-specific metaphors? // Angeliki Athanasiadou and Elżbieta Tabakowska (ed.). Speaking of Emotions, Conceptualisation and Expression. Berlin; New York, 1998, 127–153.

Kövecses 2002: Kövecses Z. *Metaphor. A Practical Introduction*. New York, 2002.

Master Metaphor List: [<https://meta-guide.com/data/data-processing/computational-metaphorics/master-metaphor-list>]. Приступлено 8. 1. 2021.

MetaNet HR: [<http://ihjj.hr/metafore/>]. Приступлено 30. 5. 2021.

MetaNet Metaphor Wiki: [https://metaphor.icsi.berkeley.edu/pub/en/index.php/MetaNet_Metaphor_Wiki]. Приступлено 30. 5. 2021.

Nikolić-Hoyt 2004: Nikolić-Hoyt A. *Konceptualna leksikografija. Prema tezaursu hrvatskoga jezika*. Zagreb, 2004.

Rasulić 2004: Rasulić K. *Jezik i prostorno iskustvo: Konceptualizacija vertikalne dimenzije u engleskom i srpskohrvatskom jeziku*. Beograd, 2004.

Roget: Roget's Thesaurus of English words and phrases, first edition by Peter Mark Roget 1852, new edition (sixth edition) prepared by Betty Kirkpatrick, MA, Longman Group UK Limited, 1989.

Sommer & Weiss 1996: Sommer E. and Dorrie W. *Metaphors Dictionary*. Detroit, 1996.